

گزارش همایش «آموزش و پژوهش تاریخ در ایران، آسیب‌ها و راهکارها»

فریده حشمتی

سرگروه تاریخ شهر تهران

پهلوی اول که گزاره‌های اصلی آن ناظر بر هدایت جامعه به سمت الگوهای مدرن و ایجاد حکومتی متمرکز و مقتدر بود و به منظور تحقق ایدئولوژی رسمی خود از آموزه‌ها و مباحث تاریخی بهره‌برداری می‌کرد و از مشاهیر و چهره‌های شاخص و فرهنگ باستانی و اسطوره‌ای ایران و همچنین رخدادهای و آثار روزگار باستان بهره می‌گرفت، مورد تأکید قرار گرفت؛ این آمیختگی و بهره‌برداری افراطی سیاست از تاریخ، آسیب‌های جدی را بر پیکره آموزه‌های تاریخی وارد نمود. البته جنبه مثبت کتاب‌های درسی تاریخ در این دوره، تأکید بر عبرت‌آموزی آن بود.

مقاله بعدی تحت عنوان «تأثیر تحولات سیاسی بر محتوای کتاب‌های درسی تاریخ معاصر ایران» توسط منصوره کریمی قهی ارائه شد. وی در این مقاله به تأثیر و انعکاس تحولات سیاسی در نظام آموزشی کشور پرداخت. زیرا هر حاکمیت، برای تبیین مبانی ارزشی خود از مواد آموزشی بهره می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین کتاب‌هایی که منعکس‌کننده تحولات جامعه و سیاست‌گذاری حاکمیت‌هاست، کتاب تاریخ است. این مقاله با هدف آسیب‌شناسی تأثیر تحولات سیاسی بر محتوای کتاب‌های درسی تاریخ معاصر ایران، با رویکردی تطبیقی به بررسی کتاب‌های تاریخ قبل و بعد از انقلاب پرداخت. این بررسی نشان می‌دهد که کتاب‌های درسی تاریخ ایران، تحت تأثیر تحولات سیاسی به‌ویژه سه تحول مهم انقلاب اسلامی، جنگ ایران و عراق و جابه‌جایی قدرت در میان احزاب سیاسی، دستخوش تغییر و آسیب شده است. از جمله این آسیب‌ها می‌توان به غلبه نگرش سیاسی بر محتوای کتاب‌های درسی تاریخ معاصر، کتمان یا تحریف وقایع تاریخی، داوری‌های یک‌سویه و غیرمنصفانه درباره رخدادهای تاریخی، اشاره کرد.

اقوام مختلف به دلیل سنن تاریخی گوناگون با هم مختلف است و نهایتاً تاریخ‌نویسی در متن ارزش‌ها، فرهنگ‌ها، پیش‌داوری‌ها و خصوصیات خاص هر قوم روی می‌دهد. بنابراین تقلید سبک تاریخ‌نویسی دیگران نه تنها مفید نیست، بلکه منجر به آشفته شدن فضا و به هم ریختن اصل پژوهش می‌شود. سخنران دوم **دکتر ملایسی توانی** بود که به آموزش تاریخ در ایران با تأکید بر دوره پس از انقلاب فرهنگی پرداخت. وی اشاره به این داشت که کتاب‌های درسی در گذشته، صرفاً به وقایع سیاسی پرداخته و به زمینه‌های فرهنگی، علمی، مذهبی و ... توجهی نمی‌شده است. سپس به تجزیه و تحلیل آموزش تاریخ در مدارس و دانشگاه‌ها، قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخت و اشاره کرد که بعد از انقلاب اسلامی، آموزش تاریخ رویکرد سیاسی و مذهبی گرفت و باز به بخش فرهنگی، علمی و هنری و ... توجهی نشد.

سپس **دکتر باستانی‌راد** مقاله خود را با عنوان «آموزش و پژوهش میان‌رشته‌ای در جغرافیای تاریخی» ارائه کرد. از نظر وی، مهم‌ترین آگاهی‌های تاریخ برگرفته از منابع جغرافیایی است، بنابراین باید در آموزش تاریخ به مقوله جغرافیا بیشتر پرداخته شود.

مقاله بعدی را **دکتر گل محمدی** با عنوان «آسیب‌شناسی آموزش تاریخ سیاسی (مطالعه موردی درس تاریخ تحولات ایران)» ارائه کرد و برای مباحث تاریخی در سطوح و گرایش‌های مختلف علوم سیاسی جایگاه برجسته‌ای را در نظر گرفت و اشاره داشت که آموزش تاریخ می‌تواند به فهم هستی‌های سیاسی کمک کند.

جلسه بعد از ظهر با مدیریت **دکتر جمشید نوروزی** با عنوان «ساختار و محتوای متون درسی» تشکیل شد. اولین مقاله با عنوان «جایگاه تاریخ در گفتمان سیاسی حاکمیت پهلوی اول» توسط دکتر زهرا حامدی ارائه شد. در این مقاله به گفتمان سیاسی حاکمیت

این همایش طی دو روز در تاریخ‌های ۱۷ و ۱۸ آذر ماه ۱۳۸۹ در گنجینه اسناد کتابخانه ملی با حضور جمعی از اساتید دانشگاه، اعضای انجمن ایرانی تاریخ، دبیران تاریخ، دانشجویان دوره کارشناسی ارشد و دکتری و ... برگزار گردید.

در این همایش، انجمن ایرانی تاریخ در صدد برآمد تا معضلات و مشکلات آموزش و پژوهش تاریخ را در دو سطح عینی و نظری مورد شناسایی و نقادی قرار دهد. نقادی که هم ناظر بر واکاوی درونی و از سوی متولیان این رشته و هم ناظر بر نگاه بیرونی و از سوی منتقدین و با استعانت از نگرش دیگر رشته‌های علوم انسانی به رشته تاریخ صورت پذیرد.

در جلسه افتتاحیه، پس از شنیدن سرود ملی و تلاوت آیاتی چند از کلام... مجید، **دکتر ولوی**، رئیس انجمن ایرانی تاریخ، به حضار محترم خوش آمد گفت و از حضور ایشان تشکر و قدردانی کرد. سپس خانم **دکتر فصیحی**، دبیر علمی همایش، گزارشی از چگونگی برگزاری این همایش ارائه داد. اولین سخنران، **دکتر اجتهادی** بود. وی سخن خود را با طرح یک سؤال آغاز کرد، تاریخ چیست؟ تاریخ آن است که واقع شده و وقوع آن در اختیار ما نبوده است. بنابراین اولین وظیفه آموزش تاریخ این است که به صورت واقعی حوادثی که وقوع یافته‌اند، پی‌ببریم. در این صورت شناخت آسیب‌ها و راهکارها آسان‌تر می‌شود.

موضوع نشست دوم «آموزش تاریخ در دانشگاه» با ریاست **دکتر کاظم بیگی** پی گرفته شد. اولین مقاله با موضوع «آسیب‌شناسی تاریخ در سطح دانشگاه‌های ایران» توسط **دکتر آبادیان** ارائه گردید که طی آن چند نکته مورد توجه قرار گرفت: نخست روش تحقیق در تاریخ و تمایز آن با روش تحقیق در علوم عملی و پایه، مبتنی بودن این روش بر فهم، و این که هر فهمی ریشه در فراهش تاریخی هر قوم دارد تاریخ

سپس میزگردی در همین راستا با ریاست **دکتر نوروزی** و حضور **دکتر نصرالله صالحی**، **دکتر جواد عباسی**، **دکتر خسرو بیگی** و **دکتر پرتوی مقدم** کارشناس مسئول گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی تشکیل شد.

ابتدا آقای دکتر پرتوی مقدم به بررسی چالش‌های تدوین کتاب‌های درسی تاریخ پرداخت، از جمله: فاصله‌ای که آموزش تاریخ از مطلوب‌ها و آرمان‌ها دارد، محتوای کتاب‌های درسی دارای اشکالات اساسی است، اما مسأله بسیار فراتر از آن می‌باشد، اولین مشکل این است که آموزش تاریخ، هم در حوزه آموزش عمومی (آموزش و پرورش) و هم در حوزه آموزش عالی را یکی می‌دانیم. در کشورهای پیشرفته به لحاظ جنس و ماهیت دو نگاه متفاوت وجود دارد، کمتر نگاه دیسپلینی به ماده‌های درسی دارند و بیشتر نگاه ترکیبی و تلفیقی است. در حوزه آموزش عمومی، مواد درسی و محتوا باید در خدمت تعلیم و تربیت یک شهروند مؤمن، خلاق و پرسشگر و آن‌چه که در حوزه شهروندی در زندگی یک جامعه بدان نیاز است، قرار بگیرد. اشکال دیگر، فقر در حوزه نظر و در حوزه روش شناختی است، هم در حوزه آموزش عمومی و هم در حوزه آموزش عالی. به گمانم در درس تاریخ در حوزه نظری به یک تعریف دقیق علمی در مفهوم تاریخ نرسیده‌ایم. درکی که وجود دارد، درک وقایع نگاری سیاسی- نظامی است، یعنی درکی تقلیل‌گرا در تاریخ که بر محتوای کتاب‌های درسی حاکم است. آقای دکتر نوروزی نیز اظهار داشت که معلمان خودشان می‌توانند منبع باشند، حتی اگر کشورهای پیشرفته را الگو قرار بدهیم، معلم محور آموزش است نه کتاب‌های درسی.

دکتر عباسی درباره نقش معلم در آموزش ایراد سخن کردند. وی قبل از ورود به بحث، از مؤلفین کتاب‌های درسی همچون فروغی، عباس اقبال و دکتر نوایی یاد کرد که در زمان خودشان شاهکار آفریدند و اشاره داشت که معلم حرف اول را می‌زند و اگر کتاب درسی هم مناسب نباشد، معلم این

توانایی را دارد که از نظر علمی و روشی کتاب را به یک مطلب دوست‌داشتنی تبدیل کند.

سپس **دکتر صالحی** درباره «آفت‌های آموزش تاریخ» ایراد سخن کرد و قبل از ورود به بحث از پیشکسوتان به ویژه دکتر خیراندیش تقدیر کرد که سهم بزرگی در تحول کتاب‌های درسی بر عهده داشت. ایشان اشاره به سیستم متمرکز نظام آموزشی در ایران داشت در حالی که در کشورهای پیشرفته، نظام‌های غیر متمرکز حاکم است و یکی از آفت‌های تاریخ را مطلق‌انگاری دانست.

سخنران بعدی **دکتر خسرو بیگی** بود که به چگونگی تدوین کتاب‌های درسی، آسیب‌ها و راهکارهای آن در دانشگاه پیام نور پرداخت. سپس آقای **دکتر جواد عباسی** درباره نظام آموزشی تاریخ صحبت کرد و گفت عملاً دانش محور است که روی کل نظام آموزشی ایران سایه انداخته است. وی در پایان به پرسش‌های حضار پاسخ گفت.

در روز دوم همایش طی دو نشست، «مؤلفه‌های آموزش و پژوهش تاریخ در ایران» و «ماهیت پژوهش‌های تاریخی» مورد بحث و بررسی قرار گرفت. در نشست اول موضوعاتی همچون «جایگاه خردورزی در آموزش تاریخ» و «جایگاه فیلم مستند در آموزش تاریخ» و در نشست دوم موضوعاتی چون: «کار بست فرضیه در پژوهش‌های تاریخی» و «دانش تاریخ و سیاست در ایران معاصر» ارائه گردید. همچنین استاد **دکتر امامی** در نشست دوم شرکت کرد و در اهمیت تاریخ به ایراد سخن پرداخت و از تاریخ به عنوان مادر علوم یاد کرد. **دکتر یوسفی** در مقاله‌ای با عنوان «دانش تاریخی و سیاست در ایران معاصر» اظهار داشت که باید رویکرد انتقادی به رشته تاریخ داشته باشیم. آیا اهل تاریخ نباید در حل و فصل مسائل اقتصادی یا فرهنگی و... دخالت داشته باشد؟

در برنامه اختتامیه، گزارش نهایی کار گروه‌های تخصصی که یک هفته قبل تشکیل شده بود، از جمله کارگروه‌هایی با عناوین: بررسی و نقد ساختار و محتوای

متون درسی، تاریخ و علوم دیگر، روش‌های آموزش و پژوهش در جامعه کنونی اعلام گردید. از جمله مهم‌ترین مسائلی که در کارگروه بررسی و نقد ساختار و محتوای متون درسی مطرح شد عبارتند از:

- روش تدریس مبتنی بر انباشت محوری که در آن دانش آموز حضور فعال ندارد.
 - اتساک بر وجه شنیداری و عدم توجه به آموزش بصری
 - عدم توجه به شاگرد محوری و...
 - مشکلات مواد درسی مانند:
 - عدم توازن بین زمان لحاظ شده با حجم عناوین کتب درسی
 - عدم وجود هسته متخصصان در عرصه تدوین کتاب‌های درسی
 - تأثیر تحولات مدیریتی بر روند تدوین کتاب‌های درسی
 - فقدان برنامه دراز مدت
 - حرکت بسیار کند در رویکرد تلفیقی در تدوین کتاب‌های درسی
 - عدم جذاب بودن کتاب‌های درسی
 - فقدان مباحث فرهنگی و اجتماعی
 - عدم توجه به تجربیات کشورهای پیشرفته
 - گسست معلمان با اساتید دانشگاه و...
 - برای حل این مسائل راهکارهایی نیز ارائه گردید. از گزارش کمیسیون‌های دیگر به دلیل مطول شدن گزارش خوداری می‌شود و از خوانندگان محترم دعوت می‌شود برای کسب اطلاعات بیشتر به سایت انجمن مراجعه فرمایید.
- WWW.ISHISTORY. IR
- پس از اعلام گزارش کارگروه‌ها، میزگردی با عنوان «مطالعات میان رشته‌ای در تاریخ» با مدیریت دکتر ملایی توانی و با حضور اساتید رشته‌های مرتبط با تاریخ از جمله دکتر ولوی (رشته تاریخ)، دکتر کاشی (علوم سیاسی)، دکتر مصباحیان (فلسفه) و خانم شریعتی (جامعه‌شناسی) تشکیل شد و هر یک در مورد مطالعات میان رشته‌ای، ضرورت‌ها، موانع و راهکارها به ایراد سخن پرداختند. در پایان نیز به پرسش‌های حضار پاسخ داده شد.